

LA POLÍTICA ECONÒMICA ALS ANYS 90 UNA AVALUACIÓ DEL "CONSENS DE WASHINGTON"

I. Introducció

A principis de 1990, després de la caiguda del mur de Berlin, ja feia anys que el socialisme real com a sistema econòmic estava essent progressivament qüestionat o abandonat. Però és en aquell moment que en certs cercles econòmics s'intenta formular un llistat de mesures de política econòmica que constitueixi un "paradigma" únic per a l'economia capitalista triomfadora. Aquest llistat serviria especialment per orientar els governs de països en desenvolupament i els organismes internacionals (Fons Monetari Internacional i Banc Mundial – des d'ara "FMI" i "BM") a l'hora de valorar els avenços en matèria d'ortodòxia econòmica dels primers que demanaven ajut als segons.

"Amb un conjunt de regles, el consens de Washington també estableix un ambient de transparència econòmica. No tan sols perquè les normes la continguin de manera ineludible, sinó també perquè la mateixa existència d'un receptari és un mirall on podem mirar a l'hora de jutjar l'activitat econòmica dels països."

Per als països desenvolupats, i per als EUA especialment, la formulació d'aquest consens representava també un repte: la concreció de mesures que ajudessin els països desenvolupats a aprofitar les oportunitats i evitar els inconvenients de l'emergència de nous mercats:

"Per a moltes persones, el consens de Washington va semblar que marqués un moment decisiu dels assumptes econòmics mundials. Ara que es començava a retirar de les economies del Tercer Món la mà morta de l'Estat, ara que els inversors començaven a ser conscients de les enormes possibilitats de beneficis d'aquestes economies, el món estava preparat per a un dilatat període de creixement ràpid en els països que fins ara havien estat pobres i per als moviments massius de capital de nord a sud. La qüestió no era si es complirien les expectatives optimistes sobre el creixement en els grans mercats emergents, sinó si els països industrialitzats serien capaços d'afrontar la nova competència i aprofitar les oportunitats que ara els oferia aquest creixement."

És discutible el grau d'interès per part dels organismes internacionals o del govern dels EUA respecte a la formulació del consens de Washington. En tot cas, els conflictes que havien sacsejat la teoria i la pràctica econòmica, especialment a l'Amèrica Llatina qüestionada pel FMI i pel BM, es donaven per acabats. L'estatalisme excessiu era descartat; però el FMI i el BM també havien evolucionat i incorporat (en virtut de llur tarannà pràctic) propostes socials en llurs programes d'ajust. Ara ja no es tractava de discussions globals que contraposin planificació i mercat, polítiques de demanda i polítiques d'oferta, substitució d'importacions i obertura de les economies. S'havien acabat les ideologies.

"El final d'aquestes ideologies no significa el final sinó el principi de les discussions útils. Les discussions d'avui dia, com les que s'estan mantenint sobre els incentius o els desincentius que puguin tenir els sistemes d'atur o sobre els avantatges o inconvenients dels diferents sistemes de provisió de serveis sanitaris o educatius, són més interessants que les velles discussions entre els partidaris de diferents "models de societat". Avui dia les discussions són més de matís, i això les converteix en discussions més útils, però també més difícils. Ara és més difícil orientar-se que no pas abans..."

Problemes addicionals de l'economia dels anys 90 han estat les crisis sistèmiques globals i l'acceleració dels canvis. Davant d'aquestes crisis, relacionades en part amb expectatives o pànics de diversos agents econòmics, l'establiment d'un consens i la promoció de la "cultura de l'estabilitat" permetrien aprofitar les oportunitats sorgides als països emergents.

La realitat econòmica d'aquesta darrera dècada del mil.leni ha estat complexa, i ha suscitat comentaris molt diversos. De fet, l'any 1994-95 a Mèxic hi va haver una crisi econòmica i financera; i el 1997-98 n'hi ha hagut una altra, iniciada al sud-est asiàtic, i amb efectes a Amèrica Llatina i a Rússia. Mentres, a Europa i als EUA s'han controlat la inflació i els desequilibris macroeconòmics, però l'atur segueix essent un problema important.

En les pàgines que segueixen, exposarem, en primer lloc ("II. Les formulacions del consens de Washington") el contingut de l'anomenat "consens de Washington", que s'ha volgut presentar com el "paradigma" econòmic únic de l'era del post-socialisme. Seguidament ("III. Els problemes del "consens de Washington") analitzarem els problemes d'aquest suposat paradigma únic; i el portarem més enllà a partir de les propostes emanades de la praxi econòmica dels anys 90 ("IV. Més enllà del consens de Washington: nous continguts, nous mètodes"). Acabarem (part V) amb les conclusions.

II. Les formulacions del "consens de Washington"

La formulació de Williamson de 1990

La primera formulació de l'anomenat "consens de Washington" és deguda a John Williamson ("El que Washington vol dir quan es refereix a reformes de les polítiques econòmiques"); i data de 1990. L'escrit concreta deu temes de política econòmica en els quals, segons l'autor, "Washington" està d'acord. "Washington" significa el complex polític-econòmic-intel.lectual integrat pels organismes internacionals (FMI, BM), el Congrés del EUA, la Reserva Federal, els alts càrrecs de l'Administració i els grups d'experts. Els temes sobre els quals hi hauria acord són:

- disciplina pressupostària;
- canvis en les prioritats de la despesa pública (d'àrees menys productives a sanitat, educació i infraestructures);
- reforma fiscal encaminada a buscar bases imposables àmplies i tipus marginals moderats;
- liberalització financera, especialment dels tipus d'interès;
- recerca i manteniment de tipus de canvi competitiu;
- liberalització comercial;
- obertura a l'entrada d'inversions estrangeres directes;
- privatitzacions;
- desregulacions;
- garantia dels drets de propietat.

Altres formulacions

Hi ha hagut altres formulacions del "consens de Washington". Fischer, comentant l'escrit de Williamson, parla de quatre aspectes fonamentals: marc macroeconòmic equilibrat ("sound"); govern de menors dimensions i més eficient; sector privat eficient i en expansió; i polítiques destinades a la reducció de la

pobresa. Krugman resumeix el consens en "...la virtut victoriana en política econòmica: mercats lliures i moneda sòlida".

El mateix Williamson reformularà i matisarà els deu punts l'any 1993 en un altre article ("La democràcia i el 'consens de Washington'") en què defensa de nou la necessitat d'un consens i matisa l'abast del consens tot distingint tres tipus de mesures de política econòmica:

- a. aquelles en què s'ha aconseguit consens;
- b. aquelles en què hi ha controvèrsia tècnica (no relacionada amb temes d'equitat);
- c. aquelles en què hi ha controvèrsia per a llarg perquè implica valors polítics: sobretot problemes d'equitat.

De fet, Williamson accepta (a suggerència de R. Feinberg) de canviar el concepte "consens de Washington" pel de "convergència universal". Aquest segon és menys exigent i a més permet oblidar que "Washington" predica però no sempre practica les normes que s'hi contenen.

Tanmateix, entre 1993 i la fi del decenni han passat "coses": sobretot, com dèiem, les crisis mexicana i asiàtica. És per això que Manuel Guitián i Joaquim Muns proposen una reforma del consens a partir de les recomanacions sorgides de la reunió del G-7 d'octubre de 1998.

Senyalem finalment que s'ha suggerit que les normes de política econòmica del Tractat de Maastricht constitueixen una adaptació per a la UE del "consens de Washington".

III. Els problemes del "consens de Washington"

Exclusió de temes importants

El principal problema del consens de Washington, és que en queda pràcticament exclòs el tema de l'equitat. Aquesta exclusió és greu perquè un dels llocs on més s'apliquen les polítiques d'ajust derivades del consens (i implementades pel FMI) és a Amèrica Llatina. I aquest és el continent més desigual del planeta: el PIB per càpita del 20% més ric és 18,7 vegades el PIB per càpita del 20% més pobre, quan a l'OCDE la proporció és de 6,8 i la mitjana mundial és de 7,1. En tot cas, l'any 1990 Williamson argumenta l'exclusió directa dels problemes d'equitat de la següent manera:

"Vaig intentar descriure allò que normalment es creia encertat, més que no pas exposar la meua opinió. És a dir, la meua pretensió era elaborar una llista positiva més que una llista normativa (...) Deliberadament, vaig excloure de la llista tot el que fos bàsicament redistributiu –no allò que tingués conseqüències equitatives com un subproducte de la recerca d'objectius d'eficiència- perquè vaig pensar que el Washington dels vuitanta era una ciutat molt desdenyosa amb les preocupacions sobre la igualtat."

També són exclosos temes com el creixement o el problema ecològic. D'altra banda, en un context de "victòria del capitalisme", les propostes són més aviat liberalitzadores o anti-estatalistes; però es parla molt poc de la necessària tasca governamental de lluitar perquè es mantinguin condicions autèntiques de competència en els mercats.

La versió del consens segons Williamson de 1993 constata l' exclusió del problema de l'equitat, però hi posa poc remei.

Origen metòdic d'aquesta exclusió

L'arrel de les exclusions senyalades té a veure amb el mètode de formulació i verificació d'aquest consens.

En primer lloc, queda molt poc clar allò que Williamson inclou dins de "Washington". Segons l'autor, inclou una llista d'institucions que estan d'acord en certs temes ; però quan diu que "Washington no sempre practica el que predica, està parlant en realitat del govern dels EUA. A més, si diu que "Washington és una ciutat desdenyosa amb els problemes d'igualtat", està exclouent, tal com es queixa Fischer, el Banc Mundial, que al menys es preocupa de racionalitzar les despeses socials. Finalment, Richard Feinberg posa en qüestió que al Congrés dels EUA hi hagi el consens que Williamson ha presentat:

"Al capdavant, una mica menys de la meitat del Congrés eliminaria totes les institucions financeres internacionals (IFI) si es fes una votació".

El significat ambigu del terme "Washington" ens porta al cor de la qüestió metòdica del consens. En el fons, Williamson intenta formular *el* paradigma de la política econòmica a partir de l'acord entre els "poders" que la poden dictar. I a la llista de mesures que Williamson creu que resulta d'aquest acord, la qualifica de "positiva"... perquè "descriu" i perquè exclou els desacords i en particular els problemes d'equitat. Val la pena de repetir una cita del mateix Williamson:

"Vaig intentar *descriure* allò que normalment es creia encertat, més que no pas exposar la meva opinió. És a dir, la meva pretensió era elaborar una llista *positiva* més que una llista normativa."

El problema és que, a més de no saber ben bé

- a. *qui* inclou "Washington" (el conjunt de subjectes que arriben a l'acord), i
- b. *exactament en què* estan d'acord,

resulta, a més a més, que podem posar en dubte la imparcialitat o la manca d'interessos dels qui formulen aquest consens. Tornant a citar Krugman:

"La qüestió no era si es complirien les expectatives optimistes sobre el creixement en els grans mercats emergents, sinó si els països industrialitzats serien capaços d'afrontar la nova competència i aprofitar les oportunitats que ara els ofereix aquest creixement."

Però si, a sobre, aquesta "llista positiva" que ha d'orientar les polítiques macroeconòmiques d'Amèrica Llatina, exclou els problemes d'equitat (... i els ecològics) al continent més desigual de la terra, encara s'afegeixen més problemes. Perquè, encara que a Washington no es posin d'acord en temes d'equitat; o encara que el Washington dels vuitanta sigui "desdenyós amb els problemes d'igualtat"... tot i així a Amèrica Llatina hi ha gent que es mor de gana al costat de grans milionaris. I si aquesta realitat no ha de ser considerada pel *nou i únic paradigma* de la política econòmica, el problema esdevé greu de veritat.

Comprovació empírica del funcionament del consens

En tot cas, però, en les qüestions positives, el que acaba manant és la comprovació empírica. I, si seguim Krugman, la "comprovació empírica" de la "llista positiva" no ha acabat de donar bons resultats, a la llum de la crisi mexicana de 1994-95.

En efecte, Krugman descriu com ha funcionat el contrast amb la realitat de la llista de Washington, i preveu (ja el juliol/agost de 1995) els problemes que, efectivament, han sorgit a la segona meitat de la dècada.

"... el domini de cinc anys del consens de Washington es pot considerar, de manera molt pràctica, com una mena de bombolla especulativa que afectava no tan sols el procés econòmic habitual pel qual l'excessiu optimisme del mercat pot constituir una profecia que es compleixi per si mateixa temporalment, sinó un procés polític més subtil a través del qual les creences comunes dels polítics i inversors demostraran que són mútuament enfortidores. Per desgràcia, qualsevol procés d'autoenfortiment d'aquestes característiques s'ha d'enfrontar al final amb una comprovació amb la realitat i, si resulta que aquesta no és tan bona com el mite,

la bombolla esclata. Per totes les especials característiques, la crisi mexicana marca el principi del desinflament del consens de Washington. Aquest desinflament garanteix que la segona meitat dels noranta serà un període molt més problemàtic per al capitalisme mundial que no la primera."

Efectivament, en el mateix article, el professor Krugman creu que una modesta recuperació de les perspectives econòmiques al principi dels noranta, després de les fortes crisis dels vuitantes, va crear una espècie de "bombolla especulativa": els inversors van començar a invertir als mercats emergents, i van anar fent que les cotitzacions pugessin, impulsades per ells mateixos. Mentrestant s'anava elaborant el "consens de Washington", i tothom hi va anar creient. Quan els governs dels països emergents van adoptar els paquets de polítiques que el FMI els proposava, en base al consens, els inversors encara van confiar més en aquests països i van seguir invertint-hi. A curt termini, doncs, semblava que els paquets funcionaven:

"I el cas és que els paquets funcionaven i, de fet, al principi ho van fer sorprenentment bé, encara que no necessàriament gràcies als seus mèrits econòmics fonamentals. Més aviat, la recompensa immediata de les reformes del consens de Washington va ser la sobtada millora de la confiança de l'inversor."

Però a mig termini els paquets no van funcionar tan bé. Els paquets grans de medecines contenen generalment alguns medicaments que poden fer empitjorar la salut dels destinataris... si no hi ha algun bon metge aprop dels malalts. Un dels medicaments que els malalts van ingerir sense recepta mèdica va ser la liberalització comercial: unida a la política canviària, aquesta liberalització va portar a la crisi mexicana de 1994-95. La liberalització dels fluxes de capitals ha estat un medicament certament nociu que ha coadjuvat a la crisi asiàtica de 1997.

En tot cas, el que no va fer funcionar bé els paquets del FMI en el cas de Mèxic és la realitat econòmica. I la bombolla especulativa-acadèmic-política propiciada pel consens de Washington es va reventar.

Atenció a les realitats institucionals

No està clar que la profecia de Krugman respecte a les expectatives "desinflades" dels inversors a la segona meitat dels norantes s'hagi acomplert. Més aviat sembla que les inversions (amb la mateixa curtedat de mires) es van desplaçar d'Amèrica Llatina al sud-est asiàtic per crear-hi una nova "bombolla" que va explotar el 1997. I també sembla que ara se n'està inflant una altra als mateixos EUA, després de la crisi asiàtica. L'avidesa de diners és mala consellera.

Tampoc no està clar fins a quin punt les crisis de Mèxic i del sud-est asiàtic han afectat el consens de Washington. De fet, Joaquim Muns opina que el consens no ha estat massa afectat; i que les conclusions de la reunió del G-7 d'octubre de 1998 contenen els canvis necessaris per a reorientar les polítiques econòmiques del consens després d'aquestes crisis (Muns 19-22).

El que sí que sembla clar és que la part de raó que contenen les mesures del consens de Washington no hauria de ser enfocada per llur manca d'adaptació concreta a cada país en què s'implementen. Les cauteles són importants en dos aspectes:

- a. Analitzar bé cada medicament del paquet, per veure si serà adequat als malalts que els rebran.
- b. Vigilar que *la combinació* de medicaments ajudi realment a guarir els malalts.

En síntesi: cal tenir cura dels contextos institucionals en què s'apliquen aquestes mesures. No fos cas que tinguessin efectes perversos perquè eren rebudes des de coordinades polítiques o culturals diferents de les d'aquells que les han dissenyades.

És en aquest sentit que "el desenvolupament institucional es convertirà en un component cada vegada més important de les estratègies de desenvolupament dels anys noranta".

I és que aplicar sense prudència els paquets de mesures derivats del consens de Washington pot fer-nos caure en allò de què estàvem fugint: la "ideologia". "El final d'aquestes ideologies no significa el final sinó el principi de les discussions útils", afirmava Fernández Ordóñez. Però si no s'adapta cada mesura concreta, i no es revisa el conjunt de mesures en cada país o s'apliquen, hi ha el perill de tornar a caure en "ideologies", en el sentit d'idees que ens impedeixen de veure-hi clar.

IV. Més enllà del "consens de Washington": nous continguts, nous mètodes

El Banc Mundial: del consens de Washington al consens de Santiago

Una de les institucions que més ha posat en qüestió el "consens de Washington" és el Banc Mundial. Tot i que el propi Banc entra dins de la llista d'institucions incloses per Williamson en el terme "Washington", els seus darrers directius i economistes es desmarquen del "consens".

Per exemple, l'Economista Cap del Banc, Joseph Stiglitz, afirma que les polítiques proposades al consens poden ser necessàries, però no són suficients; i que fins i tot algunes de les polítiques potser no són ni tan sols necessàries. En efecte,

"Alguns països han seguit molt de prop els dictats del model, però no han experimentat funcionaments econòmics especialment forts. Altres països han ignorat molts dels dictats –com a mínim respecte a detalls crucials de seqüenciació- i han experimentat algunes de les taxes més altes de creixement sostingut que el món hagi mai vist. Concentrant-se en un grup massa estret d'objectius –increment del PIB- altres objectius, com l'equitat, poden haver estat sacrificats (...). Intentant forçar una transformació ràpida –sovint tot imposant una forta condicionalitat en rebre l'assistència vitalment necessària- no només han estat minats els processos democràtics, sinó que s'ha afeblit freqüentment la sostenibilitat política."

Segons Stiglitz, doncs, el objectius de la política econòmica no es poden reduir a l'increment del PIB. S'han d'incloure:

- la millora dels nivells de vida (incloent-hi educació i salut);
- un desenvolupament sostenible ecològicament i políticament (en el sentit que les polítiques aplicades puguin resistir les vicissituds del procés polític);
- un desenvolupament igualitari;
- un desenvolupament democràtic (incloent la participació conscient dels ciutadans en les decisions col·lectives que els afecten de tantes maneres).

Stiglitz es queixa també que el "consens de Washington" ha fet poc èmfasi en la necessitat de reforçar la competència als mercats.

James Wolfensohn, director del Banc Mundial, dóna per bo el "consens de Washington"; però proposa de portar-lo més enllà, tot seguint el "consens de Santiago". En efecte, l'any 1998, a la "Cimera de les Amèriques" de Santiago de Xile, sembla que els caps de govern llatinoamericans havien acceptat el "consens de Washington", però també s'havien posat d'acord en altres mesures que caldria tirar endavant.

"L'educació és el primer element del consens de Santiago, perquè és la clau per obrir l'igualtat d'oportunitats. El següent és la salut. Després venen les infraestructures –especialment carreteres rurals, perquè sense elles la gent no poden anar a l'escola. Després un sistema de justícia, perquè no podem tenir equitat sense un sistema legal que funcioni. Les distorsions econòmiques creades pel crim i les drogues han de ser eliminades. I s'ha d'assegurar la seguretat civil. Altres elements importants del nou consens són el bon funcionament dels sistemes financers, estratègies urbanes i rurals i serveis energètics, de potabilització i de comunicació."

Nous mètodes

Però, a més de l'ampliació dels continguts del consens de Washington amb els del consens de Santiago, es descobreix la necessitat de recórrer a nous mètodes per a implementar les polítiques econòmiques destinades a aconseguir aquests nous objectius. Wolfensohn afirma que tradicionalment l'agent clau ("the key player") ha estat el govern. Avui, però, cal considerar que dins del "govern" no s'inclou un líder singular, sinó "un conjunt complex i canviant de relacions en el marc del govern". I a més haurem d'incloure altres agents: la societat civil, el sector privat i les institucions bilaterals i multilaterals. Tots ells han de treballar, segons Wolfensohn, com a "partners" en el progrés de cada país.

En aquest mateix sentit, Stiglitz constata que en els darrers vint anys, el Banc Mundial ha tingut problemes en implementar reformes degut a les diferents cultures polítiques dels països que les rebien. Per això, l'èxit d'aquestes reformes ve quan es dona un diàleg autèntic entre professionals locals i especialistes dels organismes multilaterals:

"El punt clau del nostre èxit en la construcció institucional ("capacity building") en el darrer parell de dècades és que hi hagi un quadre de professionals ben capacitats que estiguin disposats i preparats per comprometre's en un diàleg significatiu sobre temes de política econòmica en la majoria dels països en desenvolupament. Ells aporten un coneixement local que fins i tot algú que hagi viscut un any o dos en un país no pot igualar – no diguem algú que hi hagi volat en una missió de tres setmanes. De fet, els pot faltar l'experiència comparada entre països que un conseller de fora pot aportar, i és del maridatge d'aquestes dues bases de coneixement que es poden treure les lliçons més fructíferes."

El consens de Washington a Rússia i a la UE

Altres contextos econòmics i polítics han mostrat que una manca "quadres professionals ben capacitats i disposats per al diàleg" pot portar a resultats desastrosos. El cas de Rússia és citat com a exemple de "simplisme i ignorància històrica amb què, de vegades, es defensa el consens de Washington" :

"Ja ningú no nega que el projecte –recolzat per l'Administració nordamericana i presentat amb el paper d'embolicar del FMI- de convertir Rússia, en pocs anys, en una economia de mercat moderna, basada, en definitiva, en el model de capitalisme anglo-saxó, ha fracassat dramàticament i espectacular: el FMI ha desembossat prop de 26.000 milions de dòlars durant el últims sis anys, no ja sense resultat aparent positiu, sinó amb un resultat aparent absolutament negatiu: el PIB rus deu estar avui al 50% del que era l'any 1991..."

Aquesta immensa aixecada de camisa dels líders russos (la camisa dels "americans", però també dels organismes multilaterals, i sobretot del poble rus) ha pogut ser realitzada per la històrica manca de coneixement d'alguns nordamericans respecte a les realitats de fora de les seves fronteres. Paul Krugman afirma amb ironia:

"... bàsicament el que passa és que els nordamericans creiem que la resta del món no existeix. I ens costa prendre'ns seriosament l'existència de la resta del món. No rigui, no: parlo seriosament. És un gran país amb l'idioma dominant, amb la cultura dominant, i és difícil de fixar-nos en el que passa a fora."

D'altra banda, senyalàvem a la part II ("Les formulacions del consens de Washington") que les normes de política econòmica del Tractat de Maastricht constitueixen, per alguns, l'adaptació per a la Unió Europea (UE) del consens de Washington. Seria llarg discutir sobre l'encert d'aquestes polítiques; però constatem que es van definir en un moment (principis dels anys 90) en què el pensament liberal tenia molta força, i aquest fet ha condicionat llur contingut. Per exemple, l'única finalitat del Banc Central Europeu és, segons Maastricht, el vetllar per l'estabilitat de preus; mentre que la Reserva Federal dels EUA inclou també la finalitat del foment de l'ocupació. Aquesta diferència és valorada per alguns economistes com a important a l'hora d'entendre que les taxes d'atur europees siguin més altes que les nordamericanes.

A més a més, les taxes d'inflació de dèficit públic i de deute públic que s'exigien per a l'entrada dels països comunitaris a la Unió Econòmica i Monetària han estat criticades com a parcialment arbitràries. Aquestes taxes, ¿no responen al dictat dels polítics i acadèmics alemanys més influents, certament influïts pels financers i industrials del país, i pel record de les èpoques d'hiperinflació d'entreguerres?

En tot cas, a l'hora de jutjar l'aplicació del consens de Washington a Europa, ens adonem que l'anàlisi institucional és important; i també que les qüestions d'equitat (concretament, el problema de l'atur) queden en segon terme quan haurien de ser centrals.

V. Conclusions

Després de la caiguda del socialisme real s'han reforçat la idea que el consens és important a l'hora d'implementar polítiques econòmiques; i s'ha intentat formular aquest consens perquè esdevingui el paradigma econòmic del post-socialisme. El consens de Washington, formulat i batejat per John Williamson, volia constituir aquest paradigma. Hem presentat les coordenades principals d'aquest consens, i n'hem posat en qüestió la insuficiència de contingut i el mètode de formulació. Finalment, hem contrastat les polítiques proposades pel consens de Washington amb el comportament de les economies als anys 90, tot fent especial atenció a les economies en desenvolupament. Les lliçons del nostre recorregut ens semblen les següents.

En primer lloc, malgrat les deficiències de contingut i de mètode del consens, pot existir *un acord en determinades mesures de política econòmica* a l'hora de fomentar un marc macroeconòmic estable per al funcionament i desenvolupament de les economies. Aquestes mesures poden ajudar a

- fomentar la "cultura de l'estabilitat" (important per al foment del comerç i les inversions internacionals);
- frenar els polítics locals corruptes, tot permetent la "sostenibilitat política" (Stiglitz) dels processos de reforma econòmica;
- i reorientar la despesa pública des de despeses improductives cap a la sanitat i l'educació.

En segon lloc, però, posem de relleu alguns *problemes teòrics* derivats de l'intent concret de Williamson d'arribar a aquest acord desitjable. Aquests problemes comencen per la manca de precisió del terme "Washington" com a conjunt d'institucions que recolzen el consens; la dubtosa imparcialitat d'aquestes institucions; i la manca de precisió sobre les mesures concretes en què existeix acord.

Un segon bloc de problemes té a veure amb el concepte de "positivitat" que maneja Williamson (sobretot a la versió del consens de 1990): de fet, la necessitat d'acord sobre una mesura és condició per a la seva inclusió en el "consens". Tot i que la segona formulació del consens té en compte qüestions on no hi ha acord per causa de l'existència de valoracions divergents, de fet les mesures derivades del consens pràcticament han exclòs correccions del problema de la desigualtat: un problema crònic a Amèrica Llatina, per exemple.

Un tercer bloc de problemes teòrics té a veure amb l'existència d'un fenomen polític-econòmic-acadèmic anàleg a una "bombolla especulativa" (Krugman): quan els governs de països en desenvolupament aplicaven els paquets de mesures del FMI, els mercats de capitals invertien en ells, i aquest fenomen reforçava el consens i les expectatives a curt termini; però a mig termini les economies real no milloraven, i així es rebotava la bombolla.

En tercer lloc, hi ha també *problemes d'implementació* de les polítiques derivades del consens. Si les polítiques s'apliquen en bloc, tenint poca prudència a l'hora d'ajustar cada mesura a la realitat del país, i a l'hora de preveure la coherència del conjunt de mesures, aleshores el consens de Washington s'està convertint en una *ideologia*, que és allò de què es vol fugir ara que ens podem dedicar a "discussions útils" (Fernández Ordóñez). Cal tenir en compte, doncs, els "actors clau" (Wolfensohn) en cada país i el "maridatge" (Stiglitz) entre els funcionaris dels organismes internacionals i els professionals locals ben

formats i ben disposats. Si no, hi haurà "aixecades de camisa" com la de les èlites russes al FMI; i acabaran pagant els plats trencats els sectors més pobres de cada país... per molt que la lluita contra la pobresa sigui un objectiu "a priori" de les mesures del FMI.

Notem que aquests efectes perversos es donaran independentment del grau de bona fe que tinguin els organismes internacionals: l'adequada aplicació de les mesures de política econòmica és una qüestió que va més enllà de les bones o males intencions. Té a veure amb la constatació que "la resta del món existeix" (Krugman), i que funciona amb esquemes irreductiblement diferents dels del món acadèmic, econòmic i polític de "Washington".

I, tot i suposar la bona fe de "Washington", ens sembla raonable de sospitar que, de fet, hi ha interessos poc clars quan les polítiques de reforma econòmica posen tant poc èmfasi pràctic en la protecció de la competència als mercats. Les aplicacions parcials dels paquets de mesures denoten interessos poc altruistes, i també acaben ocasionant efectes perversos... especialment sobre els sectors més desprotegits de les societats.

En el fons, i tornant a la qüestió de l'existència o no d'un únic paradigma econòmic per al post-socialisme, creiem que existeixen diversos capitalismes; i que la varietat ve donada per les característiques físiques, institucionals i culturals del país de què es tracti. El "consens de Washington", per la seva formulació teòrica i l'entramat institucional que l'ha intentat implementar, respon a un tipus determinat de capitalisme. I ha volgut imposar-se com a única forma d'organització econòmica. Per això ha de ser completat o adaptat per tots els "consensos de Santiago" que calgui, si no volem que acabi esdevenint ideologia i ocasionant efectes perversos .

Queda, finalment, una qüestió oberta: és si el capitalisme globalitzat que està avançant en els darrers anys permetrà l'existència d'aquests desitjablement diversos capitalismes; o si acabarà imposant-se el model de capitalisme anglo-saxó, que té un cert "desdeny per les qüestions d'equitat" (Williamson). Justament perquè depèn de persones i institucions, creiem que el capitalisme pot seguir essent divers, i continuar avançant en la línia d'una major equitat. Però aquesta creença demana, per a realitzar-se, la feina de molta gent i de moltes institucions en els primers anys del nou mil.leni.

Josep F. Mària i Serrano, sj
Membre de l'equip del Centre "Cristianisme i Justícia"
Professor d'ESADE.